

КУЛЬТУРНИЦЬКИЙ ЕТАП НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОЖЕННЯ

Література. У ХІХ ст. продовжувалося становлення нової української літератури, яке почалося в другій половині ХVІІІ ст. Від давньої шкільно-церковної літератури через бурлескно-травестійні жанри, елементи сентименталізму, романтизму українська література йшла до реалістичного зображення життя. Розвиваючись на власному ґрунті, вона мала тісні зв'язки з іншими слов'янськими літературами. Найважливіше значення у формуванні нової української літератури на початку ХІХ ст. мала творчість І. Котляревського, П. Гулака-Артемівського, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, М. Шашкевича. Ці письменники, широко використовуючи надбання української літератури попередніх часів, стали все яскравіше змальовувати дедалі більше сторін сучасного й минулого життя суспільства: сподівання, буденне життя, побут, звичаї, гумор, оптимізм простих людей. Письменники змальовували образи несправедливих панів-кріпосників, їх аморальність, духовну спустошеність, показували хабарництво, підступність, зловживання службовим положенням царських чиновників тощо.

Важливим чинником національно-культурного відродження стала творчість українських письменників та поетів-романтиків: Є. П. Гребінки, Л. І. Боровиковського, М. І. Костомарова, А. Л. Метлинського та ін. Вони висунули на перший план духовне життя людини, наповнили літературу патріотичним духом. Саме романтики визнали українську мову першорядним чинником розвитку української національної культури. Основоположником нової української літератури, її першим класиком став Іван Петрович Котляревський (1769–1838). Маючи великий хист до віршування, І. Котляревський на сюжетній основі «Енеїди» Вергілія створив бурлескно-травестійну поему, яка була вперше видана в трьох частинах у 1798 р. в Петербурзі на кошти конотопського поміщика Максима Парпури (без відома автора) під назвою «Енеида, на малороссийский язык перелицованная І. Котляревским». Повний текст поеми вийшов у 1842 р. в друкарні Харківського університету. Написана барвистою народною мовою, «Енеїда» містить гумористично-сатиричне, але в цілому правдиве, реалістичне зображення життя й побуту України другої половини ХVІІІ ст. Автор малює образи простих людей, їх доброту, розум, спритність, порядність, завзяття, мужність, патріотизм, засуджує користолюбність, жадібність, тупість, жорстокість панів і чиновників.

У 1817–1818 рр. І. Котляревський написав п'єси «Наталка Полтавка» (музика М. Лисенко) і «Москаль-чарівник», які вперше були поставлені на сцені Полтавського театру в 1819 р. У головних ролях виступав видатний актор М. Щепкін. П'єси І. Котляревського поклали початок новій українській драматургії.

Одним з видатних поетів першої половини ХІХ ст. в Україні був Петро Петрович Гулак-Артемівський (1790–1865). Він ввійшов у нову

українську літературу як автор, насамперед байок («Справжня добрість», «Пан та Собака», «Солопій та Хівря» тощо.), байок-приказок, віршів побутового характеру, віршованих і прозових послань. Критикою кріпосницьких порядків і висловленням співчуття до гнобленого поміщиками селянства найбільш яскраво відзначається байка «Пан та Собака» (1818), що стала найвідомішим твором автора.

У розвитку прози в новій українській літературі визначне місце належить Григорію Федоровичу Квітці-Основ'яненку (1778–1843). Серед його творів найбільш відомі п'єси українською та російською мовами – «Дворянские выборы», «Шельменко-денщик», «Сватання на Гончарівці» тощо, повісті й оповідання – «Маруся», «Сердешна Оксана», «Салдацький патрет», «Конотопська відьма» тощо, романи й повісті російською мовою – «Жизнь и похождения Петра Степанова, сына Столбикова», «Пан Халявский» тощо. У творах відображалася панорама життя України і, насамперед, простих людей. Селян і селянок автор показував розумними, щирими, чесними, чуйними, моральними. У його творчості сильними були елементи сентименталізму та ідеалізації селянського життя. Письменником широкого діапазону – поетом, прозаїком, видавцем був Євген Павлович Гребінка (1812–1848). У 1834 р. в Петербурзі вийшов збірник «Малороссийские сказки», де було опубліковано 25 його байок українською мовою. Використавши тематику й сюжети байок Крилова, Є. Гребінка створив оригінальні твори, сповнені українського національного колориту, настроїв й дум українських селян. Є. Гребінка писав українською й російською мовами ліричні поезії. У романтичній поезії російською мовою «Богдан», у прозових творах російською мовою – романі «Чайковський», повісті «Ніжинський полковник Золотаренко» та деяких інших Є. Гребінка любовно, в дусі народних дум і пісень оспівав героїчне минуле України, боротьбу українського народу проти іноземних загарбників-турків, кримських татар, польських шляхтичів, високо оцінив Богдана Хмельницького.

Повне завершення становлення нової української літератури, остаточне літературне оформлення української національної мови завершилося у творчості великого національного поета, письменника, художника Тараса Григоровича Шевченка. У 1840 р. вийшла його перша збірка віршів та поем «Кобзар». Найвідоміші поетичні твори поета: «Заповіт», «Думи мої, думи мої», поеми «Причинна», «Катерина», «Гайдамаки», «Єретик», «Сон», «Кавказ» та інші. З появою глибоко народних за змістом і високохудожніх за формою творів Шевченка українська література посіла чільне місце серед інших слов'янських літератур і вийшла на світову арену.

Література

1. Греченко В. А., Кислюк К. В. Історія української культури: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Кондор-Видавництво, 2013. 352 с.
2. Чорна Н. В., Горячковська Г. М. Історія української культури: Навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2012. 200 с.
3. Заборовський В. В., Овчиников М. О. Історія української культури. Навчальний посібник. Харків: ХНУРЕ, 2014. 200 с.
4. Культурне відродження в Україні. За ред. Сілаєвої Т. О. Львів: Астериск, 1993. 187 с.